

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

=====

બોકારો એન્ડ રામગુર લિમિટેડ.

વી.

બિહાર અને અન્ય રાજ્ય

(બી. પી. સિન્હા, સી. જે., પી. બી. ગજેન્દ્રગડકર, કે.વાંચુ, એન. રાજગોપાલા
અચંંગર, અને ટી. એલ. વેંકટરામા અત્યાર, જે. જે.)

મૂળભૂત અધિકાર-મિલકત રાખવાનો અધિકાર-બાકી માલીકી
અંગેનો ચુકાદો-ઉદ્ધંધનનો પ્રશ્ન, જો ભારતના બંધારણના આવા ચુકાદા પહેલાં
ઉદ્ભવી શકે તો કલમ ૧૯ (૧) (૧), ૩૧ (૧)-બિહાર જમીન સુધારણા
અધિનિયમ ૧૯૫૦ (૧૯૫૦નો બિહાર ૧), કલમ ૪ (એચ). જે મિલકત અંગે
દલીલ કરવામાં આવી છે કે બંધારણની કલમ ૧૯ (૧) (એફ) અને ૩૧ (૧)
હેઠળ અરજદારોના મૂળભૂત અધિકારોનું ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું હોવાનો આરોપ

છે તે હઝારીબાગની મ્યુનિસિપલ હદમાં જમીનનો એક પ્લોટ છે, જેના પર કેટલીક ઇમારતો અને માળખાઓ છે, જે મૂળરૂપે રામગઢના રાજાની હતી. ૧૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ના રોજ રાજાએ આ મિલકત ૯૯ વર્ષની મુદત માટે એન. ને ભાડે આપી હતી અને ત્યારબાદ અમુક સમય પછી ટ્રસ્ટના લાભ માટે મિલકતના તેમના પ્રત્યાવર્તન હિતનું સમાધાન કર્યું હતું. રામગઢની એસ્ટેટને બિહાર જમીન સુધારણા અધિનિયમની કલમ ૩ (૧) હેઠળ બિહાર સરકાર દ્વારા હસ્તગત કરવા માટે સૂચિત કરવામાં આવી હતી અને પરિણામે, એસ્ટેટ કાયદેસર રીતે બિહાર રાજ્યમાં નિહિત થઈ હતી. એન ને નોટિસ આપવામાં આવી હતી કે શા માટે તેની તરફેણમાં ચલાવવામાં આવેલી લીઝને કાયદાની કલમ ૪ (એચ) હેઠળ અલગ ન રાખવી જોઈએ કારણ કે લીઝનો અમલ કલમ ૪ (એચ) હેઠળ નિર્દિષ્ટ સમયગાળાની અંદર સારી રીતે કરવામાં આવ્યો હતો. એન એ વાંધાઓ રજૂ કર્યા હતા કે આ મિલકતો કલમ ૪ (એચ) દ્વારા આવરી લેવામાં આવી નથી. તપાસની પેન્ડન્સી દરમિયાન, એન એ પોતાનો લીઝહોલ્ડ ટ્રસ્ટને સોંપી દીધો હતો. ટ્રસ્ટે મિલકત એક બી ને લીઝ પર આપી હતી જેણે મિલકતમાં પોતાનું લીઝહોલ્ડ હિત અરજદાર કંપનીને સોંપ્યું હતું. વર્તમાન અરજીમાં કલેક્ટર સમક્ષ પેવિંગ કલમ ૪ (એચ) હેઠળની ઉપરોક્ત કાર્યવાહીને રદ કરવાની માંગ કરવામાં આવી હતી, જેમાં ૯૯ વર્ષ માટે લીઝ દ્વારા ટ્રાન્સફર કરવામાં આવે તે પહેલાં રામગઢના રાજા દ્વારા જે રીતે મિલકતનો ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો હતો તેની તપાસ કરવામાં

આવી હતી.પ્રશ્ન એ છે કે શું થઈ રહેલી તપાસ દ્વારા અરજદારના કોઈ મૂળભૂત અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે.

એવું માનવામાં આવે છે કે કોઈ પક્ષ મિલકત ધરાવવાના તેના મૂળભૂત અધિકારોના ઉલ્લંઘનની ફરિયાદ કરી શકે તે પહેલાં તેણે એ સ્થાપિત કરવું જોઈએ કે તે મિલકત પર તેનો હક છે અને જો તે હક પોતે વિવાદમાં છે અને કાયદેસર રીતે રચાયેલી કાર્યવાહીમાં ચુકાદાનો વિષય છે, તો તે સ્પષ્ટ રીતે તે તપાસના પરિણામે તેના હકની સ્થાપના ન થાય ત્યાં સુધી આવા હકના આધારે કોઈ દાવો કરી શકતો નથી.તે પછી જ પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે છે કે શું તે મિલકતમાં અથવા તેના અધિકારોનું અયોગ્ય રીતે અથવા ગેરકાયદેસર રીતે ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું છે.

દિવાની અપીલીય અધિકારક્ષેત્ર:૧૯૬૧ની રિટ પિટિશન નંબર ૧૯.મૂળભૂત અધિકારોના અમલીકરણ માટે ભારતના બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળ અરજી,

અરજદારો વતી એ. વી. વિશ્વનાથ સુસ્ત્રી અને ડી. એન. મુખર્જી.

બજરંગ સહાય અને એસ. પી. વર્મા, પ્રતિવાદીઓ માટે.

૧૯૬૨. ૧૪ માર્ચ.કોર્ટનો ચુકાદો ન્યાયમુર્તીશ્રી આયંગર દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.

અમે માનીએ છીએ કે બંધારણની કલમ ૩૨ હેઠળની આ અરજી સંપૂર્ણપણે ગુણદોષથી વંચિત છે અને ખોટી ધારણા તરીકે બરતરફ થવાને પાત્ર છે કારણ કે તેમાં કોઈ પણ મૂળભૂત અધિકારના ઉલ્લંઘનનો કોઈ પ્રશ્ન સામેલ નથી.

આ અરજી, હઝારી-બાગના કલેક્ટરને એસ હેઠળ તેમની સમક્ષ પડતર તપાસ સાથે આગળ ન વધવાનો નિર્દેશ આપતી પ્રતિબંધની રિટના મુદ્દા માટે છે.૪(૪) બિહાર જમીન સુધારણા અધિનિયમ અને ઉપરોક્ત કાર્યવાહીને રદ કરવા માટે પ્રમાણપત્રની રિટ.જે મિલકત અંગે દલીલ કરવામાં આવે છે કે બંધારણની કલમ ૧૯ (૧) (એફ) અને ૩૧ (૧) હેઠળ અરજદારના મૌલિક અધિકારોનું ઉલ્લંઘન કરવામાં આવ્યું હોવાનો આરોપ છે, તે બિહારના હઝારીબાગની મ્યુનિસિપલ હદમાં અમુક ઈમારતો અને માળખાઓ સાથે જમીનનો એક પ્લોટ છે.આ મિલકત મૂળરૂપે રામગઢ રાજની હતી. જે રીતે તે સમયના માલિકો આ મિલકતનો આનંદ માણી રહ્યા હતા તે અંગે વિવાદ છે અને તેથી અમે આ તબક્કે તેના વિશે કંઈપણ કહેવાનું ટાળશું.૧૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ના રોજ રામગઢના રાજાએ તેમના નાના ભાઈ બસંત નારાયણને ૯૯

વર્ષની મુદત માટે આ મિલકતની લીઝ આપી હતી.૭ એપ્રિલ, ૧૯૪૯ના રોજ રાજાએ પતાવટના નોંધાયેલા ખત હેઠળ ટ્રસ્ટના લાભ માટે મિલકતમાં તેમના પ્રત્યાવર્તન હિતની પતાવટ કરી હતી.રામગઢની સંપત્તિને બિહાર જમીન સુધારણા અધિનિયમ (૧૯૫૦નો બિહાર ૧) ની કલમ ૩ (૧) હેઠળ બિહાર સરકાર દ્વારા હસ્તગત કરવા માટે સૂચિત કરવામાં આવી હતી અને પરિણામે ૩ નવેમ્બર, ૧૯૫૧ના રોજ અને ત્યારથી રાજ્યમાં વૈધાનિક રીતે નિહિત સંપત્તિ, બિહાર જમીન સુધારણા અધિનિયમની કલમ ૪ (એચ) લાગુ કરે છે:

"કલેક્ટરને જાન્યુઆરી ૧૯૪૬ના પ્રથમ દિવસ પછી કોઈપણ સમયે કરવામાં આવેલી આવી સંપત્તિમાં સમાવિષ્ટ કોઈ પણ જમીનની પતાવટ અથવા લીઝ અથવા એવી સંપત્તિ અથવા કાર્યકાળ અથવા તેના ભાગનું ભાડું વસૂલવા માટે મુખ્યત્વે ઓફિસ અથવા કુચેરી તરીકે ઉપયોગમાં લેવાતી કોઈ પણ ઇમારતમાં કોઈ પણ પ્રકારના વ્યાજનું હસ્તાંતરણ સહિત કોઈપણ હસ્તાંતરણ અંગે પૂછપરછ કરવાની સત્તા હશે અને જો તેને સંતોષ થાય કે આવી ટ્રાન્સફર આ અધિનિયમની કોઈ જોગવાઈઓને નિષ્ફળ બનાવવાના અથવા રાજ્યને નુકસાન પહોંચાડવાના અથવા તેના હેઠળ વધુ વળતર મેળવવાના હેતુથી કરવામાં આવી હતી, તો કલેક્ટર સંબંધિત પક્ષોને હાજર થવા અને સાંભળવા માટે વાજબી નોટિસ આપ્યા પછી અને અગાઉની મંજૂરી સાથે પૂછપરછ કરી શકે છે. રાજ્ય સરકાર, આવા હસ્તાંતરણને રદ કરીને, તેના હેઠળ દાવો કરતી વ્યક્તિને

બેદખલ કરે છે અને કલેક્ટરને વાજબી અને ન્યાયી લાગે તેવી શરતો પર આવી મિલકતનો કબજો લે છે.

એ નોંધવામાં આવશે કે રાજાના નાના ભાઈની તરફેણમાં લીઝ ૧૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ની હતી અને તેથી તે જોગવાઈમાં નિર્દિષ્ટ સમયગાળાની અંદર ૪ હતી. રાજ્યની એવી દલીલ હતી કે મિલકત પરની ઇમારતો કે જે ૧૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ના લીઝનો વિષય હતી, તેનો ઉપયોગ રાજ દ્વારા મુખ્યત્વે ભાડાની વસૂલાત માટે ઓફિસ અથવા કુચેરી તરીકે કરવામાં આવતો હતો, જે હકીકત જોકે વિવાદિત હતી. સી. હવે રદ કરવાની માંગ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીમાં હરીફાઈનો વિષય છે. ૨૭ નવેમ્બર, ૧૯૫૫ના રોજ બસંત નારાયણને નોટિસ જારી કરવામાં આવી હતી કે શા માટે ૧૬ જાન્યુઆરી, ૧૯૪૮ના રોજ તેમની તરફેણમાં ચલાવવામાં આવેલી લીઝને કલમ ૪ (એચ) દ્વારા કલેક્ટરને આપવામાં આવેલી સત્તા હેઠળ અલગ ન રાખવી જોઈએ. બસંત નારાયણે પોતાનો વાંધો રજૂ કર્યો હતો અને જણાવ્યું હતું કે લીઝ પર આપવામાં આવેલી મિલકતો કલમ ૪ (બી) હેઠળ આવતી નથી. જોકે આ તપાસ પૂર્ણ થાય તે પહેલાં, બસંત નારાયણે તેના લીઝહોલ્ડના વ્યાજને પરત કરવાની સોંપણી કરનારને સોંપી દીધો હતો., ટ્રસ્ટ, ૧ જાન્યુઆરી, ૧૯૫૭ ના રોજ નોંધાયેલા ખત દ્વારા. ત્યારબાદ ૧ જૂન, ૧૯૫૮ના રોજ ટ્રસ્ટ, જે આ રીતે મિલકતમાં સંપૂર્ણ વ્યાજ મેળવવા માટે હકદાર બન્યું હતું, તેણે મિલકતને એક બંશીધરને લીઝ પર

આપી હતી અને લગભગ એક મહિના પછી, ૩ જુલાઈ, ૧૯૫૯ના રોજ બંશીધરે મિલકતમાં પોતાનું લીઝહોલ્ડ હિત અરજદાર-કંપનીને સોંપી દીધું હતું અને આ રીતે અરજદાર ઘટના સ્થળે આવ્યો હતો.

૧૩ નવેમ્બર, ૧૯૫૯ના રોજ કલેક્ટરે લીઝ રદ કરવાનો આદેશ આપ્યો હતો.જે અરજદારે ૩ જુલાઈ, ૧૯૫૯ના રોજ તેની તરફેણમાં સોંપણી હેઠળ મિલકત પર હકનો દાવો કર્યો હતો, તેણે કલેક્ટરને ગુણદોષ અને એ આધાર પર પણ તેમના આદેશને રદ કરવા માટે અરજી કરી હતી કે ૧૩ નવેમ્બર, ૧૯૫૯નો આદેશ તેને તેના વાંધાઓ કરવાની તક આપ્યા વિના તેના પૂર્વગ્રહને કારણે પસાર કરવામાં આવ્યો હતો, તેમ છતાં તે તારીખ સુધીમાં તેણે મિલકત પર હક મેળવ્યો હતો અને તેથી તેની સુનાવણી કરવાનો અધિકાર હતો.અમે હવે અરજદાર દ્વારા ઉઠાવવામાં આવેલી દલીલની શુદ્ધતા અથવા અન્યથાથી ચિંતિત નથી, કારણ કે બિહાર રાજ્યએ કલેક્ટરના આદેશને રદ કર્યો હતો અને ફરીથી તપાસનો નિર્દેશ આપ્યો હતો અને આ ફરીથી તપાસમાં અરજદારે ૯ ઓગસ્ટ, ૧૯૬૦ ના રોજ કલેક્ટર સમક્ષ અરજી દાખલ કરી હતી.

આ છેલ્લી તપાસની પ્રગતિ દરમિયાન જ અરજદારે રાહત માટે હાલની અરજી દ્વારા આ અદાલતમાં અરજી કરી હતી જે અમે પહેલેથી જ નક્કી કરી છે.અહીં થોભીને એ ઉમેરવું જરૂરી છે કે કલમ ૪ (એચ) ની બંધારણીય

માન્યતાને પડકારવામાં આવી નથી અને તેથી કેસ ચાલુ થાય છે કે શું મિલકત તે શરતોને સંતોષે છે કે જેના પર કલમ આકર્ષાય છે. આ અરજીમાં માંગવામાં આવેલી રાહત બે આરોપો પર આધારિત છે: (૧) જે જમીન પર ઇમારતો ઊભી છે તે રૈયતી જમીન છે અને તેથી બિહાર જમીન સુધારણા અધિનિયમ હેઠળ રાજ્ય દ્વારા તેનો કબજો લઈ શકાતો નથી અને (૨) તેના પર ઊભેલી ઇમારતોનો ઉપયોગ અગાઉ રાજા અને તેના પરિવારના રહેણાંક હેતુ માટે થતો હતો, કચ્છીરી તરીકે નહીં. આ બે મુદ્દાઓ અંગે કલેક્ટર સમક્ષ તપાસ ચાલી રહી છે અને એ ઉદ્દેશ કરી શકાય છે કે જ્યારે અરજદારે કલેક્ટર સમક્ષ કાર્યવાહી પર રોક લગાવવા માટે આ અદાલતમાં અરજી કરી હતી, ત્યારે આ અદાલતે તપાસ ચાલુ રાખવાની મંજૂરી આપતો આદેશ પસાર કર્યો હતો, જોકે તેણે રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈ પણ આદેશ પસાર કરવા પર રોક લગાવી હતી. આમ જોવામાં આવશે કે જો મિલકતની મુદત અને જે હેતુ માટે ઇમારતોનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો તેના સંદર્ભમાં રાજ્યની દલીલ સાચી હોય, તો મિલકત પર રાજ્યનો હક નક્કી કરવામાં આવશે અને અરજદારને કોઈ કાયદેસરની ફરિયાદ ન હોઈ શકે. બીજી બાજુ, જો અરજદાર તપાસમાં એ સ્થાપિત કરે કે તેણે અરજીમાં રજૂ કર્યું છે, તો તે સફળ થવા માટે બંધાયેલો છે. આમ, જે મિલકતનો દાવો કરે છે તેના પર અરજીનો કોઈ અધિકાર છે કે કેમ તે પ્રશ્ન સંપૂર્ણપણે હકીકતના પ્રશ્નો પર આધારિત છે, જે સ્પષ્ટ રીતે બિહાર જમીન સુધારણા અધિનિયમ હેઠળ રચાયેલા સત્તામંડળના અધિકારક્ષેત્રમાં છે. કોઈ પક્ષ મિલકત રાખવાના તેના મૂળભૂત

અધિકારના ઉદ્ધંધનની ફરિયાદ કરી શકે તે પહેલાં તેણે એ સ્થાપિત કરવું પડશે કે તે મિલકત પર તેનો હક છે અને જો તેનું હક વિવાદમાં છે અને કાયદેસર રીતે રચાયેલી કાર્યવાહીમાં તે ચુકાદાનો વિષય છે, તો તે સ્પષ્ટ રીતે તેના હકના આધારે કોઈ દાવો કરી શકતો નથી જ્યાં સુધી તે તપાસના પરિણામે તે તેનું હક સ્થાપિત કરી શકતો નથી.તે પછી જ પ્રશ્ન ઊભો થઈ શકે છે કે શું તે મિલકતમાં અથવા તેના અધિકારોનું અયોગ્ય રીતે અથવા ગેરકાયદેસર રીતે ઉદ્ધંધન કરવામાં આવ્યું છે.

આ સંજોગોમાં અમે માનીએ છીએ કે અરજદાર કલમ ૩૨ હેઠળ અરજીને યોગ્ય ઠેરવવા માટે તેના મૂળભૂત અધિકારના કોઈ ઉદ્ધંધનની ફરિયાદ કરી શકે નહીં.અરજી ખર્ચ સાથે રદ કરવામાં આવે છે.

અરજી રદ કરવામાં આવે છે.

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

=====

અસ્વીકરણ: સ્થાનિક ભાષામાં અનુવાદિત આ ચુકાદા/હુકમનો હેતુ પક્ષકારોને તેમની ભાષામાં જાણકારી ઉપલબ્ધ કરાવવા માત્રનો છે અને તેનો અન્યથા ઉપયોગ થઈ શકશે નહિ. અન્ય તમામ વ્યવહારિક તેમજ સરકારી ઉદ્દેશો માટે મૂળ અંગ્રેજી ચુકાદો/હુકમ જ પ્રમાણિત અને માન્ય રહેશે.

DISCLAIMER: The translated judgement in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.